

Секція 2

Дошкільна освіта в Україні: перспективи та проблеми реформування

Арендарчук Наталія Анатоліївна
студентка 4 курсу,
спеціальність 012 «Дошкільна освіта»,
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім.
акад. С. Дем'янчука»

Науковий керівник:
Мельничук Лілія Борисівна
к.пед.н., доцент кафедри педагогіки,
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім.
акад. С. Дем'янчука»

ПОШУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ДОШКІЛЬНИКІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Державна Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» передбачає зміни підходів до організації життєдіяльності дітей, що забезпечуються шляхом насичення цікавим змістом буття дітей спільно з дорослим у спеціально створеному розвивальному просторі [1].

На сучасному етапі одним із найефективніших чинників якісного поліпшення стану дошкільного виховання й результатів роботи за змістом кожного конкретного розділу програми є пошук активних методів навчання, виховання дітей і форм організації творчих видів їхньої діяльності. Ілюструючи дітям розгорнуту картину об'єктивного характеру певного явища, педагог водночас формує практичні вміння і навички його аналізу, способи проникнення в сутність. Так, він має змогу моделювати певні ситуації, імітувати ті чи ті дії, систематично їх виправляти. Підґрунтям цього виступає специфічність пошуково-дослідницької діяльності як такої, що обмежує однозначність відповідей на запитання вихованців, демонструючи їм усю гаму різноманітності світу природи залежно від умов.

Питання про сутність, структуру та значення пошукової діяльності в системі інших її видів у закладах дошкільної освіти досліджуються досить різнопланово в працях О. Іванової, Н. Лисенко, В. Кондратової, Л. Маневцової, С. Ніколаєвої, Ф. Терентьєвої.

Метою окреслених тез є теоретичне обґрунтування сутності та змісту пошуково-дослідницької діяльності дошкільників в освітньому процесі закладу дошкільної освіти.

Дослід, експеримент – форма пізнання об'єктивної дійсності, один з

основних методів наукового дослідження, в якому вивчення явищ відбувається за допомогою доцільно вибраних або штучно створених умов, що забезпечують появу тих процесів, спостереження яких необхідне для встановлення закономірних зв'язків між явищами [2, с. 6].

Експеримент для дітей дошкільного віку визначаємо як дослід, у якому під час підбиття підсумків через порівняння й зіставлення дослідного та контрольного об'єктів виділяється суттєва ознака чи їх група, що виникли в результаті діяльності. Шляхом такого пізнання природи під керівництвом вихователя здійснюється досить глибока самостійна діяльність з об'єктами і явищами, здійснюються їх різноплановий аналіз, порівняння. Суттєва відмінність між дослідом й експериментом полягає в тому, що останній передбачає наявність дослідного й контрольного об'єктів.

Отже, основу процесу пошуково-дослідницької діяльності, яка організовується в межах навчально-виховної роботи закладу дошкільної освіти, становлять пошукові методи, тобто такі, що дозволяють об'єднати в трансформований варіант безпосередньо й опосередковано набуті знання, де інформація дидактично перероблена й викладена в доступних формі та змісті на основі врахування вікових особливостей, рівня розвитку пізнавальних процесів [2].

Зміст опанування дітьми знань про природу і людину та можливості їх реалізації в навчально-виховному процесі закладу дошкільної освіти зумовлені певними віковими особливостями періоду дошкільного дитинства: обмеженістю теоретичних знань, практичних умінь і навичок, життєвого досвіду, діапазону пізнання; перевагою мимовільного характеру всіх психічних процесів над довільними, емоційного над раціональним у пізнавальній пошуково-дослідницькій діяльності; відсутністю об'єктивної самооцінки й самоаналізу; провідною роллю особистісних мотивів.

Завдання, які обирає вихователь для пошуково-дослідницької діяльності, різні: репродуктивні, пошукові, творчі. Тому є всі підстави вважати, що вони по-різному передбачають активність дитини як суб'єкта. Водночас найвищий рівень розвитку самостійності та найпереконливішу інформацію дошкільники здобувають за умови використання пошукових і творчих завдань. Отож обов'язок педагога стимулювати продуктивну діяльність вихованців, що цілком відповідає концепції дошкільного виховання в Україні, базовому компоненту дошкільної освіти. За такого виду роботи та використання продуктивних методів об'єкт пізнання постає перед дитиною в різних зв'язках, співвідношеннях зі спорідненими об'єктами, речами, явищами [4].

Обсяг знань дітей, що мають бути сформовані в дошкільному віці, визначається такими вимогами: широта орієнтування в довкіллі, енциклопедичність уявлень і понять; ідейна спрямованість; розвиток пізнавальної діяльності, перехід до найскладніших форм мислення в межах дошкільного віку; науковість; доступність; наочність.

Структурні компоненти пошуково-дослідницької діяльності:

спостереження, поетапне фіксування показників, зіставлення результатів дослідного й контрольного матеріалів за допомогою різноманітних методів, прийомів, синтезу. В аналізі чуттєво-практичної пошуково-дослідницької роботи, беремо до уваги той факт, що вона здійснюється засобами, які дитина пізнає теоретично, а також уміннями і навичками, набутими практично. Цей вид дуже вдало поєднує чутливість і діяльність, що в повному обсязі відповідає особливостям мислення дошкільника.

Основні пізнавальні функції пошуково-дослідницької діяльності: демонстрування зв'язків, недоступних для сприймання органами чуттів дитини, її проникнення вглиб таких явищ природи, що спостерігаються в довіллі, і тих, які важко спостерігати унаслідок прихованості їхніх механізмів від безпосереднього сприймання.

Беручи за основу структуру досліді, обґрунтовану в педагогіці, та спираючись на чуттєво-предметну сутність пошуково-дослідницької роботи, виділяємо такі її елементи:

1. вихователь та його діяльність у природному довіллі;
2. задум і планування діяльності, визначення її мети, засобів, змісту складників до початку і після закінчення досліді;
3. практична робота вихователя і дітей;
4. інтерпретація результатів на інші види діяльності з дещо зміненим змістом, завданнями та умовами [5, с. 40].

Отже, два головні аспекти цього виду роботи, який водночас належить до теоретичного пізнання і практики перетворювальної діяльності, зумовлюють необхідність чітко визначати її зміст у різних вікових групах з об'єктами та явищами природи в обсязі чинних програм дошкільного виховання в Україні.

Наступною характерною відмінністю пошуково-дослідницької діяльності є репрезентація активних методів пізнання, невід'ємною ознакою яких виступають зміни предмета пізнання, що досягаються різними способами. Як вихователь забезпечує умови для активності кожної дитини? Правильно спланований і проведений експеримент відзначається високим рівнем активності дітей завдяки особливо загостреному інтересу та допитливості.

У процедурній спрямованості пошуково-дослідницька діяльність є найскладнішою, однак саме вона вирізняється чіткою структурою, вимагає послідовного виконання чітко визначених правил і завжди дає очікуваний результат, очевидність якого найпереконливіший засіб виховання.

Основним обов'язковим компонентом окресленої роботи виступає гіпотеза, певне припущення, суть якого зводиться так чи інакше до наукового факту, довести який можна лише через взаємодію з об'єктом. Оскільки правил ведення закономірностей з окремих фактів, доступних для розуміння в дошкільному віці, є три (часові, послідовні та причинно-наслідкові), то вихователь може висловити одне або декілька припущень спільно з дітьми. За допомогою гіпотези він перевіряє знання, можливості поглиблення й узагальнення їх. Адже певні теоретичні припущення діти формулюють емпірично.

Таким чином, гіпотеза повинна бути сформульована як висловлювання про певні емпіричні факти, події та обов'язково ґрунтуватися на теоретичних припущеннях, мати деякі дані з життєвого досвіду про людину та об'єкт природи.

Пошуково-дослідницька діяльність складається принаймні з таких компонентів: постановка мети, куди входить формулювання вихідного припущення мовою раніше набутих знань і життєвого досвіду; змістовне планування роботи з предметом дослідження, тобто перехід від гіпотези до певної схеми організації дослідної роботи; власне пошуково-дослідницька діяльність, тобто збирання емпіричних даних, складовою частиною чого є активність кожної дитини і вихователя. І, нарешті, після того, як емпіричні дані зібрано, педагог спільно з малюками постають перед необхідністю проаналізувати їх і сформулювати висновки (синтез). З огляду на це він оцінює правильність побудови плану, здійснення задуму, перебігу спостережуваних явищ. Останнім етапом такої роботи має бути поширення її результатів на ширше коло явищ та об'єктів.

Так, предметом спеціальної праці є засвоєння дітьми системи знань в обсязі поняття про тверді, рідкі та газоподібні об'єкти природи, процеси, що відбуваються з ними (випаровування, плавлення, затвердіння) під впливом умов зовнішнього середовища. Сконцентровані уявлення відображають їхню сутність. Формувати поняття найдоцільніше в обсязі роботи за трьома основними темами відповідно до характеристики об'єктів природи: об'єкти неживої природи; явища природи; сезонні зміни в природі [3].

Система обміркованих дослідів дозволяє вихователю сформувати певні дії для аналізу та визначення властивостей об'єктів природи або створених людиною їх агрегатних станів: тверді, рідкі, газоподібні, колір та його залежність від власного барвника; форма відповідно до агрегатного стану – постійна - у твердих речовин, змінна - у рідких і газоподібних залежно від форми посудини; а також навчальні дії із моделювання процесів природи та їх фіксації у формі певних знаків тощо.

На основі дослідів вихователь формує уявлення про процеси, які приховані, однак реально проходять у природі: розчинені у воді поживні речовини розносяться по всіх частинах рослини завдяки руху рослинного соку. Конкретні пошуково-дослідницькі дії діти здійснюють у формі аналізу досліджуваних процесів. Правильне розв'язання завдань педагог сприймає як очевидне розуміння вихованцями причинно-наслідкових зв'язків між об'єктами природи і процесами. Діяльність дітей за системного підходу набуває рис пошуково-дослідницької роботи, спрямованої на послідовний аналіз властивостей об'єктів природи і зовнішніх умов їх існування. Цінність такого її виду в тому, що для власних дій малюки не одержують готових знань від наставника. Досліджуючи під його керівництвом певне явище, підходячи впритул до його сутності, дитина сама здобуває знання в певній логічній послідовності, бачить, скажімо, прояви речовин, що змінюються. Так, вода, винесена на мороз, спочатку вкривається кіркою, шматочками

льоду, а потім стає льодом; лід, нагріваючись, перетворюється у воду, а згодом - теплу, гарячу воду і, нарешті, пару; пару охолоджують, вона осідає на холодному предметі й стає водою. Вертушка в кімнаті рухається, коли біжиш, а коли відчинити вікно, і в нього дме вітер, вона крутиться.

Так формуються чіткі усвідомлені уявлення: вода і лід - одна й та ж речовина, яка змінюється залежно від умов. Кожен із них особливий: лід твердий, крихкий, його можна порубати на шматки, він займає певний об'єм; вода - рідина, яка не має сталої форми і набуває вигляду посудини, у якій міститься. Вітер має силу, яка дозволяє рухати предмети [2, с. 20].

Названі властивості суттєво впливають на практичну діяльність дітей. Виділення певної властивості в явищах необхідне для успішного виконання завдання. Тому дослідництво слід тісно пов'язувати з майбутньою практикою вихованців у довкіллі. Воно дозволяє не лише орієнтуватися в характері роботи, але й дає змогу дітям раціонально планувати свої дії, дозувати їх доцільність прогнозувати результат [2].

Сказане дає підстави стверджувати, що аксіомою у формуванні знань про природу повинна стати орієнтація малюків на активну пошуково-дослідницьку діяльність. Водночас слід визнати, що було б великою методичною помилкою допустити в педагогічному процесі домінування якоїсь однієї форми, одного методу чи засобу або виду роботи вихованців.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. Дошкільне виховання. 1999. № 1. С. 6-19.
2. Лисенко Н. В Організація пошуково-дослідної роботи в дитячому садку. Київ: РУМК, 1990. 80 с.
3. Маршицька В. Екологічні проекти. Дошкільне виховання. 2011. №5. С. 24-25.
4. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: навч. посіб. для студ. вищих навчальних закладів. Київ: Академвидав, 2006. 456 с.
5. Яришева Н. Ф. Методика ознайомлення дітей з природою. Київ: Вища школа, 1993. 120 с.